

Особливості дисидентської комунікації в Україні 1960–1980 рр.

Олена Мельникова

Кафедра соціальних комунікацій, Маріупольський державний університет, УКРАЇНА,
м.Маріуполь, вул.Матросова, 5,
E-mail: mel05@ukr.net

The dissident communication as an alternative source of information in the Soviet Ukraine, despite all obstacles and “jammings” as well as repressions and clashed with the dominant model of information, made an impact on Soviet information environment. Promotion of an alternative information via self-published sources such as “UkrainskyVisnyk” (Ukainian Herald) and reproduction of texts on shortwave radio was quite efficient. The specifics of dissident communication in Soviet Ukraine included the coverage of the whole state territory and provision of information abroad.

Key words: communication, alternative mass media, self-published sources of information, samizdat, writing on current affairs, “jammings”

Крім домінуючою картини світу в соціосистемі держави виникають альтернативні знання та інформація. В УРСР при тоталітарному режимі носіями забороненої інформації були представники інтелігенції та дисиденти: художники, письменники, філософи, журналісти, критики, літературознавці, театрознавці, працівники культури, освіти і науки. Як ефективні комунікатори – публіцисти – вони користувалися різними методами поширення інформації. Під тиском цензури дисиденти пішли в самвидав, передавали повідомлення про переслідування з боку КДБ, арешти, репресії проти представників української інтелігенції на радіо «Свобода», «Голос Америки», до інформаційного агенства «Рейтор», до преси країн Західної Європи та США. Їх інформаційна діяльність перебувала у конфлікті з домінуючою в СРСР масово-інформаційною сферою, тому ізолювалася від радянського суспільства. «СРСР контролював процес поширення знань як шляхом цензури, так і шляхом посиленого друкування «правильних» текстів. Але, як показує подальший розвиток, прихід інтернету все одно зруйнував би цю монополію, тримати її було б складно. Загибель СРСР можна чітко прив'язати до майбутнього появи інтернету», - вважає Г. Почепцов [3].

Дисидентську комунікацію торкалися вчені з різних галузей знань. Зокрема, проблему інакомислення та цензури в соціосистемі розглядали А. Грамші, Г. Лукас, Т. Адорно, М. Хоркхаймер, Г. Маркузе, Р. Барт, Г. Моска, М. Фуко, Р. Мертон, А. Турен, Е. Ноель-Нойман, Х. Арендт, Ю. Габермас, А. Гоулднер, С. Давидов, І. Суслов. Історики також приділяли увагу комунікації в контексті дисидентського руху: Л. Алексєєва, І.Майстренко, І. Клейнер, Б. Кравченко, І. Лисяк-Рудницький, В. Баран, Г. Касьянов, А. Русначенко, О. Бажан, Б. Захаров, В. Деревінський.

А. Гоулднер створив концепцію «критичного дискурсу», основними носіями якого є інтелектуали. Інтелігенція відігравала значну роль у поширенні альтернативних інформації і знань у соціосистемі [1]. У період хрущовської

«відлиги» і брежнєвського «застою» незгодних з політикою панівної комуністичної влади більше було серед представників творчої, наукової інтелігенції. Перш за все, відбувся духовний ідеологічний опір радянській системі з боку інакодумців.

Серед дисидентських комунікацій, створених представниками інтелігенції, можна виділити самвидав, нелегальне радіомовлення станцій «Свобода», «Голос Америки», організація заборонених арт-виставок, театральних вистав, клубів (Клуб творчої молоді в Києві), «кухонні» розмови. Поширення художньої літератури, публіцистики, документалістики відбувалося без контролю авторів-дисидентів. Однак у 1970-х рр. набули популярності листи-протести, документи політичного характеру. Крім анонімних листівок дисиденти писали відкриті листи до керівництва країни.

Перш за все, відбувся духовний, ідеологічний спротив радянській системі з боку інакодумців. «Тоталітарні держави, як це не парадоксально, краще керували духовним світом людини. Можливо, це пов'язано з тим, що вони краще уявляли своє майбутнє, ставили перед собою цілі і йшли на їх виконання» [4].

Серед «незгодних» у 1960-і рр. були представники студентської, робітничої, селянської молоді, працівники культури, науки, освіти. Особливу увагу працівники КДБ приділяли тим представникам інтелігенції, хто зберігав, друкував на машинці та розповсюджував листівки, твори самвидаву, часопис «Український вісник», заборонену інформацію, зокрема праці І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?», збірки В. Чорновола, «Репортаж із заповідника імені Берії» тощо. Однак хвилі арештів не винищили протести дисидентів. Так, з'явилися не тільки заклики до української незалежності, а й компрометація радянської символіки та популяризація національної, пошкодження портретів, бюстів членів більшовицької партії, агітаційно-пропагандистських стендів, заклики до українців, щоб не брали участі в комуністичних мітингах, демонстраціях, виборах тощо. Також були зафіксовані крайні форми протесту – самоспалення Василя Макуха у Києві. У 1967 р. співробітники КДБ зафіксували випадки розповсюдження біля 500 листівок (в деяких випадках до 1000 примірників) «націоналістичного» змісту серед студентської молоді [2, 19].

Література

1. Гоулднер А. Будущее интеллигенции и становление нового класса / А. Гоулднер. – М.: 1979. – Режим доступу: <http://phil-o-sophy.ru/articles/1078>; 2.
2. Політичні протести й інакодумство в Україні (196 –1990): документи і матеріали / Упор. В. М. Даниленко. – К.: Смолоскип, 2013. – 736 с. : іл.; 3.
3. Почепцов Г. Социокommунікації и социосистемы [Електронний ресурс] / Г. Почепцов. – Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/24715>; 4.
4. Почепцов Г. Від ворогів народу до дисидентів: чужі голоси в соціосистемах [Електронний ресурс] / Г. Почепцов. – Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/20290>